

## ESPECIAL ELA GEMINADA

*InfoMigjorn s'afegeix a la celebració del dia del punt volat (24 de gener)  
amb la publicació d'aquest monogràfic*

### SUMARI

- 1 Pompeu Fabra ► La ela geminada
- 2 Núria Puyuelo ► Dia del punt volat
- 3 Rudolf Ortega ► El dígraf del punt volat
- 4 Joan Puigmalet ► El punt volat abans d'aixecar el vol
- 5 Hèctor Serra ► La ela geminada fa cent anys
- 6 Josep M. Giralt ► Pompeu Fabra ens parla de la ela geminada · Es pot eliminar la ela geminada?
- 7 Màrius Serra ► Dia del Punt Volat
- 8 August Bover ► Bagatel·la
- 9 Anna Torcal ► És la ela geminada, Brother
- 10 Magí Camps ► Ual·la!

## OFERTA DE SUBSCRIPCIÓ 2018

Subscriviu-vos a **InfoMigjorn** ara i us regalem un exemplar d'un d'aquests dos llibres: *Un pam de llengua. Una tria d'articles d'InfoMigjorn*, amb pròleg de Pau Vidal, o bé *El borum i els gospins*, d'Eugeni S. Reig, sobre el lèxic tradicional d'Alcoi.

L'abonament anual (persones físiques)\* són 20 euros. Empleneu aquesta butlleta i envieu-la per correu electrònic a [infomigjorn@migjorn.cat](mailto:infomigjorn@migjorn.cat) o bé per correu postal a Xarxa de Mots, Travessera de Gràcia 238, baixos 1a, 08024 Barcelona.



Nom i cognoms:

Adreça electrònica:

D'on sou?

Opció A. Domiciliació bancària. IBAN (24 xifres):

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Opció B. Ingrés o transferència de 20 euros a un d'aquests dos comptes:

- CaixaBank ("la Caixa"): **ES31 2100 0807 7802 0113 0452**
- Banc de Sabadell-CAM: **ES67 0081 0077 8400 0145 6056**

En fer la transferència, indiqueu **el nom** complet i l'**e-mail** on voldreu rebre els butlletins.

Opció C. Pagament per PayPal o bé amb targeta de crèdit: visiteu la pàgina <http://www.migjorn.cat/okalta.html> i feu clic al botó "Subscriure-s'hi".

Per a qualsevol dubte o consulta, escriviu a [infomigjorn@migjorn.cat](mailto:infomigjorn@migjorn.cat)

\* Subscripcions institucionals: 50 euros, amb dret a rebre el butlletí en cinc adreces.

D'acord amb la legislació sobre protecció de dades, en subscriure-us incorporarem les vostres dades al nostre arxiu. Teniu dret a sol·licitar l'accés a les vostres dades, modificar-les o cancel·lar-les escrivint a [infomigjorn@migjorn.cat](mailto:infomigjorn@migjorn.cat).

# 1 La ela geminada

**Pompeu Fabra**

Converses filològiques 323 i 391, 21 de febrer i 13 de juny del 1923

Mentre un mot com *grossa* es descompon en les síl·labes gràfiques *gros* i *sa*, un mot com *sella* es descompon en les síl·labes gràfiques *se* i *lla*; i això és perquè en català el símbol *ll* és considerat com una lletra (que, en l'alfabet, va darrere la *l* i davant la *m*).

El mateix símbol *ll* servia en català antic per a representar la *l* doble (*intelligent*). Evidentment, una *l* duplicada era el símbol més adequat per a la representació de *l* geminada; però com que malauradament el català representa la *l* palatal per *ll* (*sella*), la llengua moderna, a fi d'evitar possibles faltes de lectura, intercalà un guionet entre les dues *l* representatives d'una *l* geminada (*intel·ligent*). Aquest guionet intercalat donava al mot l'aspecte d'un mot compost; dividit en dos fragments pel guionet, el mot semblava ésser la suma de dos mots; i al mal efecte que això produïa es degué en gran part que s'estengués el costum de reemplaçar la *l* duplicada per la *l* simple (*intelligent*).

Quan l'Institut es decidí a restablir la *l* doble en tots els mots erudits que la tenen en llur origen, hagué de pensar a reemplaçar el guionet per un altre signe que no desacostés excessivament les dues *l*. Aquest signe no podia ésser altre sinó un punt, que permetria d'escriure les dues *l* tan acostades l'una de l'altra com les del símbol *ll*, en què res no hi ha interposat entre ambdues. S'adoptà, així, per a la *l* doble el símbol *l·l*; però es topà amb una dificultat tipogràfica: agafant, en la impremta, dues *l* i interposant entre elles un punt volat, el símbol obtingut amb la juxtaposició d'aquestes tres peces no responia evidentment a l'objecte que hom s'havia proposat en reemplaçar el guionet pel punt, puix que la distància entre les dues *l* resultava encara potser més gran amb el punt que amb el guionet. Llavors es veié la necessitat de fabricar una matriu amb el dibuix *l·l*, de manera que els tres signes que constitueixen el nou símbol anessin tots tres en una sola peça.

Ja hi ha algunes impremtes que tenen aquesta unitat tipogràfica (*l·l*) i seria hora que no manqués a les caixes de cap bona impremta catalana, com tampoc la ç, ni les vocals amb accent greu... ni l'apòstrof. (Encara hi ha impremtes que en lloc de l'apòstrof usen una coma invertida!). Però, tot recomanant l'adquisició d'aquella unitat tipogràfica a les impremtes que no la tenen, ja ens cal recomanar a les que la tenen que no incorrin en un disbarat que havem pogut constatar recentment en un imprès català. És evident que un mot com *il·lús* s'ha de

descompondre en *il-* i *lús*, com *innat* en *in-* i *nat*, com *immens* en *im-* i *mens*, com *aduir* en *ad-* i *duir*; doncs bé, en el primer imprès hem trobat *intel·ligent* descompost en *inte-* i *l·ligent*. És clar: com que les dues *l* i el punt són d'una peça!...

No: quan un mot com *intel·ligent* s'ha de partir entre la segona i la tercera síl·labes, el primer fragment ha d'ésser *intel-* i el segon *ligent*; i, naturalment, si aquell mot estava ja compost amb la unitat tipogràfica *l·l*, aquesta ha de reemplaçar-se amb les tres unitats *l*, *-* i *l*, que aniran, les dues primeres a la fi d'una ratlla i la tercera al començament de la ratlla següent.

*ll* (en dues peces), símbol de la *l* palatal, és una lletra i la divisió sil·làbica no l'afecta (*sella* es descompon en *se-* i *lla*); en canvi *l·l* (una sola peça), símbol de *l* geminada, és una lletra duplicada i com a tal no pot començar ni acabar ratlla (*il·lús* es descompon en *il-* i *lús*).



Encara una vegada més parlem de la *l* doble.

En primer lloc per recomanar als escriptors que es prenguin la pena d'aprendre la llista dels mots que cal escriure amb *l* doble. Els mots corrents que tenen *l* doble són en molt curt nombre, i no és pas gens difícil d'aprendre'n la llista. Trobar a cada moment grafies com *rel·ligió* o *cel·lebrar* o *el·legir*, és una cosa verament vergonyosa.

En segon lloc per recordar que les dues *l* que representen una *l* doble han d'anar ben juntes, gairebé tant com les dues *l* que componen la *ll*. Hem notat que molts, en escriure un mot amb *l* doble, acostumen a deixar entre les dues *l* un espai capaç almenys de contenir una *m*. Intercalar un llarg guió entre les dues *l* sembla haver-se erigit avui en regla cal·ligràfica, quan tanmateix el mot seccionat així és d'un efecte deplorable.

I els impressors espaien també les dues *l* continuant a realitzar la doble *l* amb dues *l* separades per un punt volat. ¿Quan es decidiran, almenys els que imprimeixen molt en català, a adquirir el signe *l·l*?

[Vegeu aquí el punt 2.5.2](#) de l'*Ortografia catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (2017), sobre el so lateral alveolar geminat, escrit *l·l*.

## 2 Dia del punt volat

Núria Puyuelo

*El Punt Avui* Cultura, 22/01/2017

<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1044965-dia-del-punt-volat.html>

Una campanya per Twitter ha proposat aquests darrers dies instaurar que el 24 de gener sigui el dia del punt volat, aquesta grafia nostrada que porta la ela geminada. Aquest petit homenatge proposa penjar a la xarxa, amb l'etiqueta #diadelpuntvolat, dibuixos, pintures, cançons... que incloguin aquest signe. I per què el 24 de gener? Doncs perquè és el dia del 1913 en què es van signar les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, en les quals es va regular l'ús de la ela geminada i, amb ella, el del punt volat.

El punt volat, també anomenat punt alçat, és una mica més alt que un punt normal. Per tant, escrivim *col·laborar* i no *col.laborar*. Als teclats de l'ordinador, normalment el trobem prement la combinació "majúscula + tecla del número 3". Els teclats de les tauletes i els telèfons mòbils són més complicats. Acostumen a incorporar aquest signe i per escriure'l, generalment, cal prémer uns segons sobre la tecla del punt normal. Però no sempre és tan senzill, depèn de la marca de l'aparell.

El català no és l'única llengua que fa servir aquesta grafia. En japonès i xinès, s'utilitza per separar paraules, com en el cas de les paraules estrangeres. En taiwanès, es fa servir per indicar que una vocal és més oberta. Però no cal que anem tan lluny per trobar-la: també s'emprava en occità medieval i, actualment, en el dialecte gascó i el francoprovençal.

Però el punt volat no tan sols s'usa lingüísticament, les matemàtiques també el fan servir per representar la multiplicació.

Pel que fa a la ela geminada, sí que és una grafia pròpia del català. El 1913 es va adoptar per motius etimològics i de pronúncia. Prové d'un so originari del llatí, però actualment aquest so s'ha perdut i la ela geminada es pronuncia com una sola ela. Per saber si una paraula s'escriu amb ela geminada, hi ha un seguit de pautes que ens poden ajudar. Els mots començats amb *al·l-* (*al·legar*, *al·ludir*), *il·l-* (*il·lusió*, *il·lès*) i *col·l-* (*col·lapse*, *col·loqui*) i les paraules acabades en *-el·la* (*novel·la*, *mortadel·la*), *-il·la* (*tranquil·la*, *goril·la*), *-il·lar* (*destil·lar*, *oscil·lar*) i *-el·lir* (*expel·lir*, *repel·lir*). Altres paraules que s'escriuen amb ela geminada són *cèl·lula*, *excel·lent*, *instal·lar*, *intel·ligent*...

### 3 El dígraf del punt volat

**Rudolf Ortega**

*Tots els dubtes. Una gramàtica del català a l'abast* (Barcelona: RBA La Magrana, 2014), p. 38-39

L'escriptura de la ela geminada, /l/, no segueix cap norma clara, i bàsicament serveix per traslladar al paper un so que, malauradament, cada cop es pronuncia amb més laxitud. Es tracta de la geminació del so de ela, que avui costa de sentir de manera espontània; això provoca que no distingim fàcilment la ela normal de la ela geminada i que, per tant, no sapiguem quan cal escriure el dígraf del punt volat. Sí, punt volat: ni *novel·la* amb un guionet, ni *novel·la* amb un punt i seguit, sinó *novel·la*, que és la forma que fins i tot el corrector automàtic del Word reconeix. Els italians geminen la ela escrivint *ll*, cosa que nosaltres no podem fer perquè aquest dígraf està reservat per al so de *lluna*, *perllongar* i *capdavall*.

Vegem ara quan solem escriure /l/. En primer lloc, les obvietats: no posarem mai /l/ ni a inici ni a final de mot, i enmig sempre anirà entre vocals: *pol·len*, *rebel·lió*, *mil·límetre*, *paral·lel*, *bèl·lic*, *pel·lícula*, *apel·lar*, *instal·lar*, *sol·licitud*. I en segon lloc, les generalitzacions: duen /l/ un bon nombre de paraules començades per *col-*, *il-* i *al-*: *col·laborar*, *col·lecció*, *col·liri*, *col·lateral*, però no *còlera* ni *colibrí*; *il·lustració*, *il·luminat*, *il·lús*, *il·lès*, però no *ilerget* ni *ilerdense*; *al·lèrgia*, *al·legoria*, *al·ludir*, *Al·là*, però no *alegria* ni *aliatge*. I també, però mirant ara els mots per la cua, posarem /l/ en un bon nombre de terminacions en *-el·la* i *-il·la*: *franel·la*, *aquarel·la*, *ombrel·la*, *caravel·la*, però no *corruptela* ni *gasela*; *goril·la*, *til·la*, *tranquil·la*, *clorofil·la*, però no *pila* ni *barrila*.

#### Gemina que geminaràs

Fa gràcia, de vegades, sentir els polítics geminant quan no toca. Deuen creure que, si emfasitzen les eles geminades, estaran parlant un català més pur, més nostrat, i tot sovint te'ls trobes allargant el so de ela en mots com *elaborar*, *solució* o *política*, com si el redactor del discurs els hagués escrit *el·laborar*, *sol·lució* i *pol·lítica*. Doncs no, no en duen, de /l/, i si ja és trist que la pronúncia correcta s'estigui perdent, més ho és encara que se'n faci una pronúncia impostada i falsa.



## 4 El punt volat abans d'aixecar el vol

Joan Puigmalet

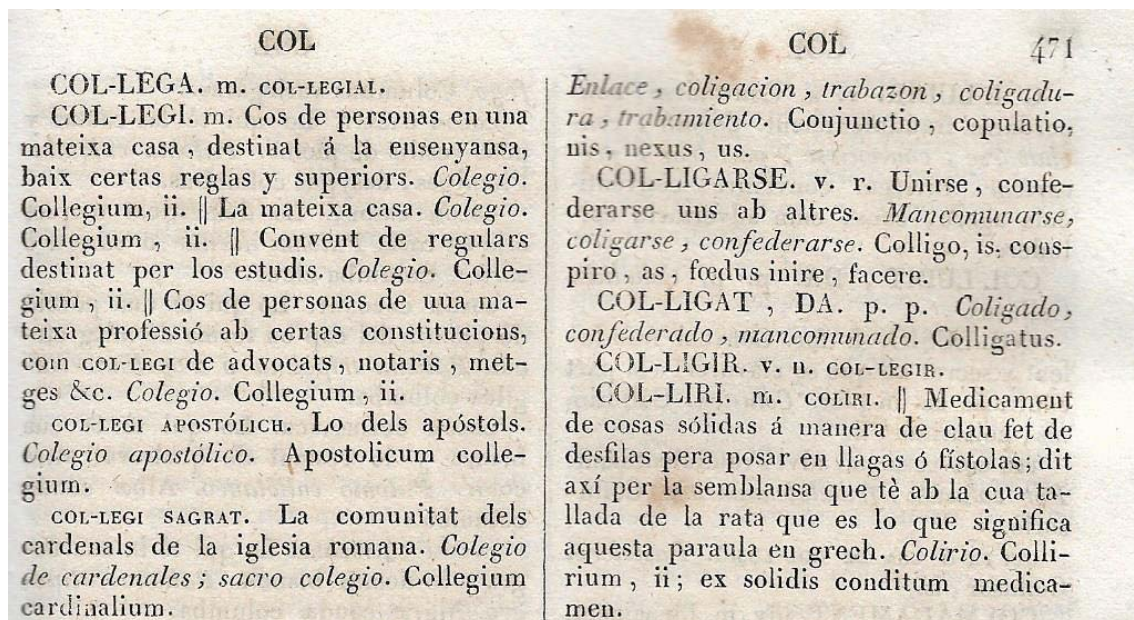
Blog *Gazophylacium*, 24/01/2017

<http://lexicografia.blogspot.com/2017/01/el-punt-volat-abans-daixecar-el-vol.html>

Els catalans tenim un punt volat per a representar la *ela geminada* des que les [\*Normes ortogràfiques\*](#) de l'IEC així ho disposaren. De les 24 normes signades el 24 de gener de 1913, és al final de la 7a en què trobem: “la *l* doble serà escrita intercalant un punt alçat entre les dues *l*: carretel·la, potxinel·li, col·legi, intel·ligència [sic], etc.” [en aquest text *ela geminada* i *ela doble* són expressions sinònimes]

La qüestió del punt volat és tema d'[actualitat](#) que ocupa i preocupa tipògrafs, informàtics i altres catalanòfils d'aquest món de bits. Tanmateix, en lloc de mirar cap endavant, des d'aquí girem la vista enrere per descobrir quines solucions ens mostren les impremtes dels diccionaris anteriors a les normes de 1913.

La solució tipogràfica més habitual era l'ús del guionet. Donem un parell d'exemples, sempre a partir del mot *col·legi*. El primer és del *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina* (1839) de Pere Labèrnia. En les diferents edicions del Labèrnia, l'anomenat diccionari de la Renaixença, sempre trobem el guionet entre les dues eles.

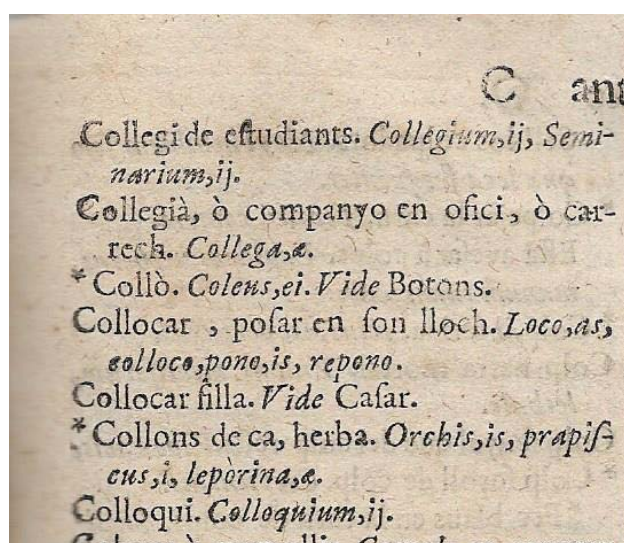


El mateix recurs tipogràfic el trobem en les diferents edicions del diccionari català-castellà (o invers) de Jaume Àngel Saura. En aquest cas, mostrem la pàgina 102 d'una edició pòstuma del 1904, tot i que apareix igual en altres edicions vuitcentistes.



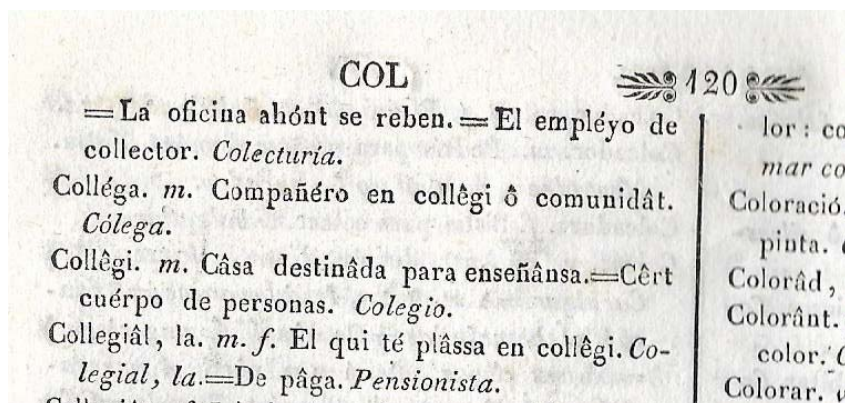
L'ús del guionet per a la ela geminada no és qüestió del passat. Els primers casos els tenim al segle XIX, però des que existeix la convenció del punt volat, sempre s'han pogut trobar textos, més o menys formals, en què, per qüestions tècniques, s'ha optat per mantenir el guionet.

Una altra opció és el dígraf palatal [ ], l'actual ela doble, sense cap caràcter entremig. Aquesta opció ja la trobem en repertoris lexicogràfics antics, com el *Gazophylacium* (1696) de Lacavalleria o el diccionari de Torra. En aquesta imatge ho veiem en el *Dictionarium seu thesaurus catalano-latinus* (1670) de Pere Torra.

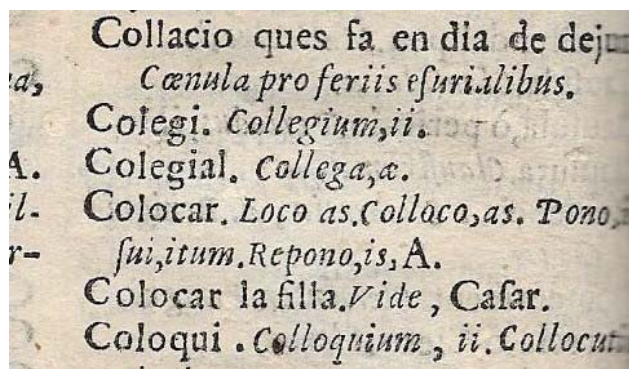




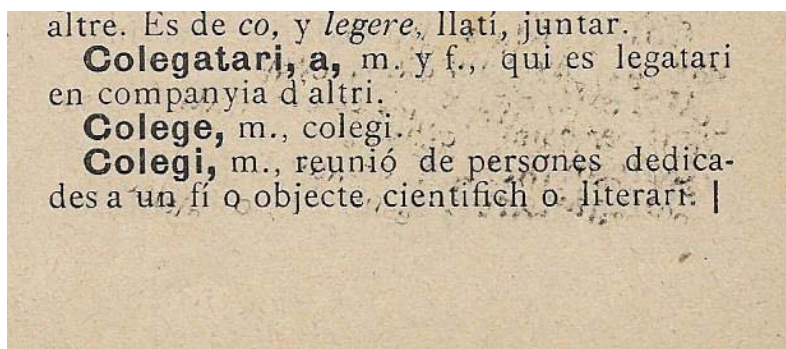
També és el que trobem en el *Diccionari mallorqui-castella* de Pere Antoni Figuera (1840):



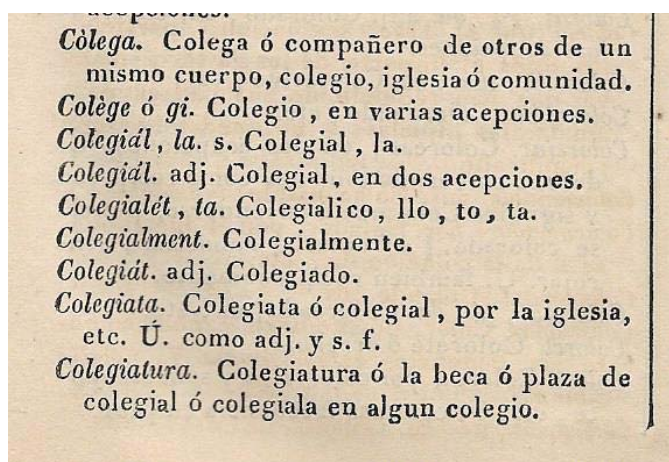
Una alternativa diferent és escriure directament ela simple, com feia fa segles Antoni Font en el *Fons Verborum* (1637).



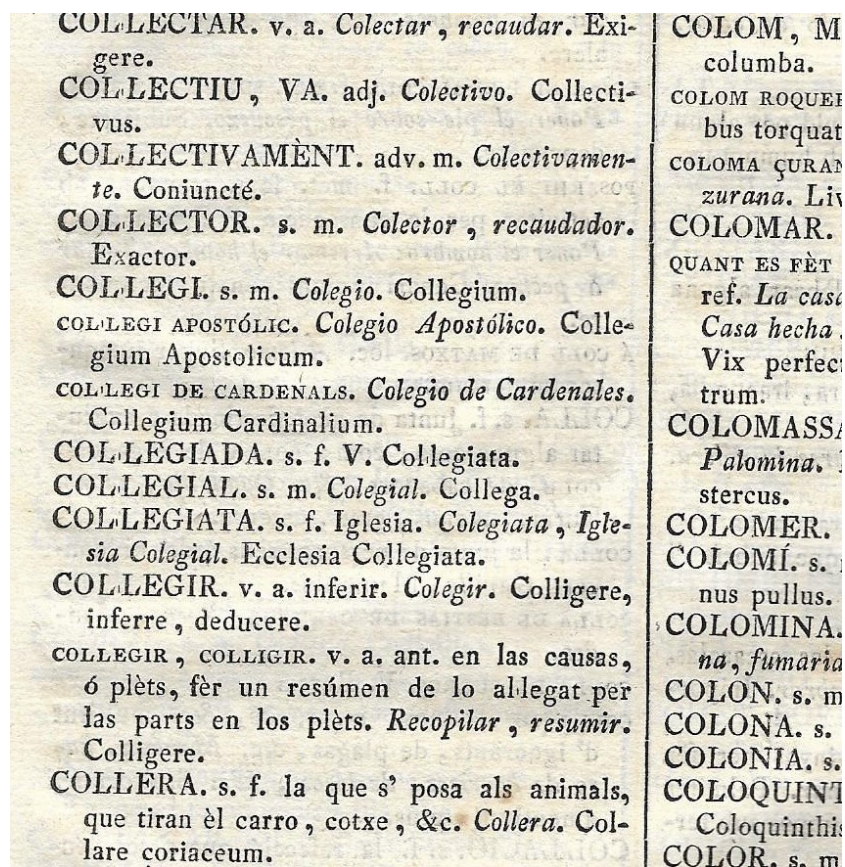
També ho escriu així Josep Aladern en el *Diccionari popular de la llengua catalana* (1904-1909).



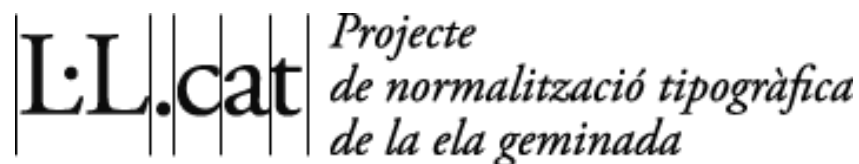
També amb ela simple ho trobem en el *Diccionario valenciano-castellano* (1851) d'Escrig.



El darrer cas que mostrem és diferent. El *Diccionario catalan-castellano-latino* (1803-1805) d'Esteve Belvitges i Juglà és el primer diccionari que hem trobat que separa la ela geminada amb algun caràcter. I, curiosament, no és amb un guionet, sinó amb una barra vertical. A més, aquesta barra vertical no és la clàssica [pleca](#), sinó que ens apareix volada, com el seu company d'un segle després, el punt.



La barra vertical volada del Belvitges no va fer fortuna en els diccionaris catalans. Més d'un segle després, el punt aixeca el vol. Avui 24 de gener de 2017, ho recordem, tot proclamant el primer #DiadelPuntVolat.



[Consulteu aquí el portal del Projecte de normalització tipogràfica de la ela geminada](#)

[Vegeu aquí el comunicat per escriure correctament la ela geminada](#)

## 5 La ela geminada fa cent anys

Hèctor Serra

Núvol, 14/01/2013

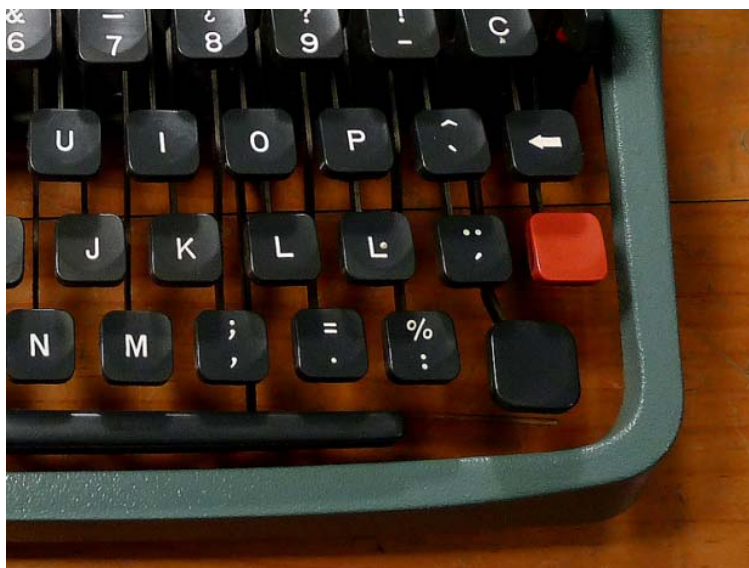
<https://www.nuvol.com/noticies/ela-geminada-un-caracter-amb-caracter/>

Avui la [ela geminada](#) fa cent anys: el 14 de gener de 1913 la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en va aprovar la introducció a les *Normes ortogràfiques*, a proposta d'Antoni M. Alcover i Pompeu Fabra, segons informa avui el portal [RodaMots](#).

Un bon dia, el Josep està escrivint un SMS amb el seu Samsung Galaxy S3 amb Android 4.0.1 i, en el moment d'enviar-lo, el sistema l'avisava que el missatge es pot haver corromput. Què ha passat? El missatge contenia paraules amb ela geminada.

Al seu torn, la Mariona vol crear un bloc. Tria Blogspot. Desitja batejar-lo com *Col·leccionista de cerveses*, però no té permès d'utilitzar el punt volat (·). A Facebook, la Núria Sibil·la i l'Al·lodi Jutglà ensopeguen amb un nou escull: no poden utilitzar els seus noms i cognoms per a registrar-se perquè van amb ela geminada. O bé recorren al guionet (fórmula que és incorrecta) o bé s'hi han de resignar. I a la premsa del país (posem per cas *La Vanguardia*) el lector o la lectora, si llegeix amb avidesa, observarà com la ela geminada està mal sepa-

rada a final de ratlla, on el punt volat hauria de desaparèixer i substituir-se pel guionet. Coses dels programes d'edició de textos, potser.



- Màquina d'escriure de l'escriptor Quim Monzó, que als anys setanta va fer-se canviar la Ñ per la ela geminada escapçada. Foto: Guillem Sevilla.

Els casos esmentats en el paràgraf anterior són els primers de la que s'espera que siga una llarga llista de nyaps al voltant de la ela geminada, una grafia nosstrada que enguany compleix un segle des que els seus introductors, Pompeu Fabra i Antoni M. Alcover, la van concebre en les *Normes ortogràfiques* de 1913. El [Caça-Nyaps](#), eina posada al servei dels usuaris de la llengua catalana dins el [Projecte de normalització tipogràfica de la ela geminada](#), deixa al descobert les confusions i els conflictes que aquest caràcter ha generat en el món de les noves tecnologies. No debades, el catedràtic de disseny de la Universitat de Barcelona i especialista en tipografia Enric Tormo, membre del grup de treball d'aquest projecte, assegura que els problemes d'indexació o identificació poden semblar divertits o anecdòtics, però també poden acabar sent seriosos per a les persones físiques i jurídiques que porten una ela geminada al nom, al cognom o a l'adreça. Per exemple, la base de dades de Correus que emmagatzema la distribució de codis postals codifica incorrectament les eles geminades, amb la qual cosa una consulta del codi postal del carrer Apel·les Mestres de qualsevol població se'n va en orris. També hi ha el cas de l'empresa catalana Wattpic Energia Intel·ligent, que va haver de plantar cara als jutjats a la multinacional americana Intel Corporation, per tal de poder registrar el mot "intel·ligent", ja que a Europa Intel l'havia interpretat malament com un manlleu de la

seua pròpia marca. Wattpic ha establert jurisprudència per a futurs conflictes en aquest àmbit. El cas del ciutadà Avel·lí Vinyets és la punta de l'iceberg d'un problema legal molt més gruixut amb la ela geminada, perquè afecta a la identitat de les persones. Va ser en un aeroport de l'Argentina on va adonar-se que les dades del xip i l'enunciat del seu passaport electrònic no quadraven amb el seu nom, per un mal xifrat de la /·/, L·L. Aquest problema és traslladable també als nous DNI electrònics.



- ▶ Matrius de linotip, d'elles geminades d'una sola peça, pertanyents a la linotípia de Lluís Crespo, el darrer linotipista en actiu de la ciutat de Barcelona i que va treballar amb Joan Coromines.

Foto: UB | Daniel Rodríguez Valero.

Què fer davant aquest despropòsit? Tot passa, segons Enric Tormo, per crear una tecla específica i directa de la ela geminada, aconseguir el reconeixement a Unicode (codificació universal dels signes de l'escriptura) i unificar criteris tècnics amb la ela geminada seguint les indicacions de Pompeu Fabra, el qual la va concebre amb "les dues / tan acostades l'una a l'altra com les del símbol //, en què res no hi ha interposat entre ambdues". De fet, hauríem de remetre als sistemes clàssics de composició (metall, tipus mòbils i línies de plom) per veure una ela geminada d'una sola peça. Amb l'arribada de la màquina d'escriure (tant mecànica com elèctrica), el caràcter va començar a patir la mutilació als teclats, a causa de la limitació de composició per espaiat fix (un sol caràcter per cada tecla pitjada). És per això que la referència existent als dispositius electrònics és la de la ela geminada escapçada (/·, L·), que no permet resoldre-la amb una sola pitjada: s'ha de completar amb l'escriptura de l'altra / per poder representar la grafia.



- ▶ Detall del teclat d'una màquina d'escriure elèctrica (de Margarida) dels anys 80, on podem veure també la tecla directa de la ela geminada escapçada.  
Foto: Marc Antoni Malagarriga, gentilesa d'Ofimat.

Amb tot, la ela geminada mutilada, homologada per Unicode però considerant-la actualment obsoleta, passa força desapercibuda en els ordinadors d'avui i l'accés des dels teclats com a tecla directa mai no s'ha donat. En conseqüència, durant les darreres dècades cadascú ha resolt l'escriptura de la ela geminada a la seua manera, provocant l'aparició d'incorreccions de tota mena que s'allunyen de la norma fabriana (com l'ús de guionet, punt baix o bala en comptes de punt volat). Així doncs, l'única forma recomanada per representar actualment la ela geminada és aquella que es resol amb tres pitjades: ela (*l*, *L*) + punt volat (·) –que als teclats es troba a la part superior de la tecla del número 3 i als dispositius mòbils apareix com a opció del punt baix en mantindre la tecla corresponent– + ela (*l*, *L*). El problema, però, és que l'amplada que es genera al pitjar tres cops no s'adiu amb la concepció de Fabra esmentada abans, i això aboca sovint a una fallada en la mida, la posició vertical del punt volat i el seu centrat òptic entremig de les dues eles. Qüestions que no s'han explicat mai a les tipogràfiques per construir correctament la ela geminada. La normalització i unes bases comunes esdevenen, per tant, cabdals.

Quina és l'estratègia a seguir, doncs? Enric Tormo apunta dos camins per arribar a la normalització tipogràfica del caràcter. D'una banda, es pot demanar a Unicode que anul·le el codi *l*·, *L*· i en cree un altre per a *l*·l, *L*·L. L'altra opció –poc plausible– és demanar a Unicode que “resemantitze” *l*·, *L*· perquè siga *l*·l,

L·L. I ací és on rau el problema. Actualment, en una majoria de tipografies del món existeix el codi /·, L·, amb la qual cosa si es manté aquest i alhora s'introdueix el codi /·/, L·L, això pot portar a equívoc: hi hauria dos codis i un seria correcte i l'altre incorrecte (de nou, cadascú resoldria a la seua manera). I la qüestió no acaba amb aquest primer maldecap informàtic, que no deixa de ser un tema administratiu, de reconeixement. Això tan sols és l'avantsala d'un estudi molt més ampli i seriós que s'atansa en la qüestió gràfica. En darrer terme, es tracta de crear un llibre d'estil per aplicar els criteris de forma. Evidentment, com assenyala Tormo, no pot resoldre igual un pal sec que una romana (i ha d'ocupar el mateix espai). Ni una minúscula que una majúscula, ja que aquesta última crea dos espais a dintre que tipogràficament no es pot resoldre, a no ser que es comence a trampejar amb les eles. Enlloc tampoc diu que les eles hagen de ser les mateixes eles de l'alfabet, fins al punt que ens podríem trobar que hi haguera un tipus de ela per a la ela i un altre tipus diferent de ela per a la ela geminada. Tenint en compte, doncs, que la ela geminada és l'única lletra catalana autèntica i que cap altra llengua al món empra aquesta grafia, el llibre d'estil es fa urgent molt especialment per als dissenyadors no catalans, els quals han de concebre el caràcter des d'unes bases i uns criteris únics.

Comptat i debatut, el desenvolupament d'un llibre d'estil necessita d'una investigació seriosa. Per fer-lo, s'ha de treballar amb els precedents, desglossar-los a nivell de patronatge, refer-los, unificar... Calen moltes hores i diners. I, malgrat que el projecte ha rebut el suport públic de diferents institucions lingüístiques –encapçalades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans–, polítiques i informàtiques, Enric Tormo expressa que l'estudi no ha obtingut suficient finançament per tal de poder avançar amb major contundència. Donada aquesta circumstància, per al catedràtic serà molt més fàcil que Unicode “reconega la tecla” abans de fer el llibre d'estil.

El Projecte de normalització tipogràfica de la ela geminada, al capdavant del qual estan Jordi Iparraguirre, Marc Antoni Malagarriga, Joan Montané, Oriol Moret, Toni Romero, Guillem Sevilla, Begoña Simón, Enric Tormo i Sebastià Vila-Marta, es presenta públicament en roda de premsa a Barcelona el proper dimecres 23 de gener de 2013 amb la col·laboració de Moritz, al seu emblemàtic local Velódromo. Aquest dia s'escau entre les dues dates centenàries de creació de la ela geminada i les *Normes ortogràfiques* del català per part de la Secció Filològica de l'IEC: el 14 de gener de 1913 per l'aprovació i el 24 de gener de 1913 per la publicació.

## 6 Pompeu Fabra ens parla de la ela geminada

Josep M. Giralt

Blog Centenari de les Normes ortogràfiques de l'IEC, 30/10/2013 i 03/11/2013

<https://unsegledenormes.wordpress.com/2013/10/30/pompeu-fabra-ens-parla-de-la-ela-geminada/>

En el pròleg de la primera edició del *Diccionari ortogràfic* de l'Institut d'Estudis Catalans (1917), Pompeu Fabra dedicava un copios paràgraf a glossar el nexes grecollatins i la seva relació amb les normes ortogràfiques setena (la de la ela geminada) i vuitena (les nasals). Paraules que ens venen de primera per poder escatir millor la gènesi i el valor que Fabra donava a la ela geminada:

### ELS NEXES GRECOLLATINS

En català, com en castellà i les altres llengües neollatines, els manlleus fets al llatí i al grec introdueixen un cert nombre de nexes consonàntics que no trobem en les seves paraules d'origen popular: *ct*, *pt*, *bs*, *gn*, *mpt*, &. El català conserva millor que el castellà aquests nexes: a *escritor*, *cetno*, oposa *escriptor*, *cepre*; a *objeto*, *delito*, oposa *objecte*, *delicte*; a *cautivar*, *ausencia*, oposa *captivar*, *absència*; a *perplejo*, *ejecutar*, oposa *perplex*, *executar*. Així, el veiem mantenir la *m* del nexa llatí *mpt* (*redemptor*, *redempció*), que el castellà canvia sistemàticament en *nt*, *nc* (*redentor*, *redención*), i la *l* doble llatina (*col·legi*, *repel·lir*), que aquest redueix constantment a *l* simple (*colegio*, *repeller*). Modernament, però, sota la influència castellana, al mateix temps que es generalitzaven un cert nombre de formes imitades de les castellanques corresponents –tals com *cautivitat* per *captivitat*, *ausència* per *absència*, *olfatori* per *olfactori*–, es manifestava en la llengua parlada una forta tendència a canviar la *m* del grup *mp* en *n* i la *l* doble en *l* simple. Els gramàtics i els lexicògrafs de la renaixença s'oposaren a aquesta tendència mantenint les transcripcions dels nexes llatins *ll* i *mpt*; però el símbol poc feliç *l-l* a què recorrien per diferenciar gràficament la *l* doble de la *l* palatal, escrita *ll* (*anella*), fou causa que es generalitzessin les grafies *inteligència*, *colegi*, *repelir*, &., consagrant-se així un castellanisme que, tot allunyant les formes catalanes de les originàries, implicava la pèrdua quasi total d'un so català, la *l* geminada. L'Institut jutjà indispensable d'oposar-se a aquesta pertorbació, ja no sols de caràcter ortogràfic, sinó ortoèpic, i examinà llavors les solucions proposades per diferents autors al problema de la representació de la *l* doble. Una d'elles consistia a representar aquest fonema pel símbol *ll* (*intelligència*) i la *l* palatal pel mateix símbol *ll*. Però l'Institut no gosà emprendre la implantació



d'un símbol nou completament inusitat, ni cregué convenient d'adoptar la segona solució, que en les circumstàncies presents havia d'originar necessàriament una infinitat de faltes de lectura (¿com llegiria hom *metallurgia*, *flagellar*, *crisallí*?). Llavors, no resignant-se a la pèrdua de la *l* doble, es decidia a restablir el sistema antic, cercant, però, de reemplaçar el guionet per un signe que permetés de disminuir la separació de les dues *l* (Norma 7). Quant a la transcripció del nexa *mpt*, no hi havia qüestió, puix que la *m* hi havia estat sempre unànimement mantinguda; i quant als altres nexes començats per una nasal (*mm*, *mph*, &.), el fet que la pronúncia catalana admet perfectament el so *m* davant les consonants linguodentals (*s*, *t*, *r*, &.) i que davant la *f* nasal adquireix un so labiodental que tan bé pot ésser representat per *m* com per *n*, permetia conservar la *m* etimològica en mots com *triomf*, *èmfasi* i la *m* del prefix *circum* en mots com *circumferència*, *circumstància*, &. (Norma 8).

D'aquestes preclares paraules podríem inferir el següent:

- Fabra sabia ponderar els seus arguments amb un encert admirable, gairebé enlluernador. Els primers exemples amb què aborda la qüestió són irrefutables: paraules com *escriptor*, *absència* o fins i tot *redempció* ens *captiven*.
- Fabra era un bon mestre. Però un bon mestre és prou destre per eludir un tema espinós, i la *sap prou llarga* per fer anar el seu raonament a la banda que li convé, però no pas amb matusseria, ans al contrari, amb una pulcritud d'una finor exquisida.

Anem al gra, però:

1. Fabra, un cop ha exposat el cas dels grups *ct*, *pt*, *bs*, *gn*, *mpt*... hi introdueix la *ela* geminada, amb els exemples *col·legi* i *repel·lir*. Paraules que, si més no, no qualificaria de populars (abans que *anar a col·legi* considero més populars expressions com *anar a escola*, *anar a estudi* o fins i tot *anar a costura*...; i, en el cas de *repel·lir*, més aviat diria *fer fàstic*). Per tant, penso que no és tan senzill justificar que en el català popular des de sempre s'havia pronunciat la *ela* geminada.
2. Fabra admet que es manifestava en la llengua parlada **una forta tendència** a canviar la *m* del grup *mp* en *n* i la *l* doble en *l* simple. Si bé és cert que ho atribuïa a la influència del castellà, podríem objectar-hi que els exemples amb què ho il·lustra (*intel·ligència*, *col·legi*, *repel·lir* o, més

endavant, *metal·lúrgia*, *flagel·lar*, *crystal·lí*) no són paraules gaire planes que diguéssim. Per tant, no goso dir que Fabra faci trampa, però no aporta exemples de lèxic comú prou convincents.

3. Sense haver adduït, a parer meu, mots gaire suspectes d'ús popular amb ela geminada, Fabra remet a la norma [setena](#). Una norma que donava com a exemples de paraules populars *carretel·la* i *putxinel·li*, la resta ja la constituïa una llista de 70 paraules erudites. Tractant-se d'una norma ortogràfica, crida l'atenció que calgués una tirallonga tan extensa d'exemples que confirmessin aquesta norma, oi?
4. Certament, en català de vegades no hi ha correspondència exacata entre fonètica i ortografia, fruit de l'evolució de la llengua. Però si definitivament desapareix un so, un fonema, del parlar real de la gent, ¿té sentit forçar-ne la reintroducció amb una grafia que genera no pocs maldecaps (haver de memoritzar la major part de paraules; tenir cura d'escriure'n el punt volat, tipogràficament complex)?
5. En definitiva i sense embuts: la norma de la ela geminada va ser un nyap que encara arrosseguem avui (tant de bo que ens en puguem desempallegar aviat). I si filem prim potser descobrirem que en les explicacions del mestre ja hi traspuava un cert escepticisme: si més no, fa l'efecte que Fabra abordava la ela geminada sempre des d'una òptica corporativa, sense implicar-s'hi gaire.

## Es pot eliminar la ela geminada?

Quan era jove –ja ha plogut força–, parlant d'una hipotètica supressió de la ela geminada, més d'un cop m'havia sentit dir: ¿Però qui ets tu, xitxarel·lo, per plantejar una qüestió filològica que no et competeix? Ningú!

Efectivament, segons les lleis vigents, l'IEC és qui té l'autoritat lingüística: el 24 d'abril de 1991, el Parlament de Catalunya aprovà la que, un cop promulgada, ha esdevingut la Llei 8/1991, del 3 de maig, en virtut de la qual reconeix les funcions de l'Institut per a “establir i actualitzar la normativa lingüística del català”. Hi afegeix que tota l'Administració pública ha de respectar les normes establertes per l'Institut.

Entre altres funcions, és tasca de l'Institut “tenir cura de l'estudi de la llengua, establir-ne la normativa i vetllar perquè el seu procés de normalització sigui coherent arreu del seu àmbit lingüístic”.

–Qui mana i disposa, doncs? L’IEC. Res a apel·lar i res a pelar... No et fiquis a on no et demanen!

. . .

Han anat passant els anys i m’adono que, segons com, aquesta Llei 8/1991, del 3 de maig, té un regust de “despotisme il·lustrat” que no em convenç... I parafrasejant l’Antònia, la protagonista de *La Rambla de les floristes*, de Josep M. de Sagarra, em dic: “Com que tinc cresta de gallina vella, no em ve d’aquí tirar una mica al dret”. Abans d’anar-me’n a l’altre barri, no me n’hi vaig sense haver buidat el pap.

I aquí em teniu. Encara que jo sigui un “mindundi”, no descarto promoure una mena d’**Iniciativa Legislativa Popular (ILP) que plantegi la supressió de la ela geminada**. Estic convençut que seria una proposta en benefici de la nostra llengua i per això crec que convindria fer-la arribar a les nostres autoritats lingüístiques, perquè *actualitzessin la normativa lingüística del català* en aquest punt.

Cap al segle XV apareixia *La brama dels llauradors de l’horta de València contra lo venerable mossèn Bernat Fenollar, prevere*: una aferrissada reivindicació del parlar del poble. No crec que la meva proposta sigui tan exagerada i, a més, com a català assenyat, miro de no perdre el bon senderi. Per això no em vull precipitar i abans de tirar endavant aquesta iniciativa, agrairé qualsevol suggeriment, consell, comentari o crítica que estiguin ben argumentats.

Tothom hi és convidat a participar. Qualsevol opinió serà acollida, incloent-hi (més ben dit: sobretot) la discrepant; sempre, és clar, que sigui respectuosa...

Vegeu també, del mateix autor, [Alternatives per a la ela geminada](#) i altres entrades al seu blog [relacionades amb la ela geminada](#).

## 7 Dia del Punt Volat

Màrius Serra @mariusserra

*La Vanguardia*, 24/01/2017

<http://www.lavanguardia.com/opinion/20170124/413640277212/dia-del-punt-volat.html>

Un grup de linguòfils catalans ha convocat per avui el dia del Punt Volat. És el primer cop que es fa i afirmen que la inspiració els ve del Word Nerd Day i la tradició anglosaxona de muntar dies commemoratius no institucionals sobre afers com el número pi. Posats a dedicar dies a causes més o menys peregrines

nes, com les recents diades internacionals de la croqueta (16/1) o la moixaina (21/1), trobo molt bé que avui sigui el dia del Punt Volat. La justificació dels convocants és de pes: el 24 de gener del 1913 es van fer públiques les normes ortogràfiques del català modern que establien l'ús del punt volat per escriure la ela geminada. El nom del punt volat podria remetre a la festa, a la follia o a una voladura de punts. No anirà malament que li fem una mica de cas perquè és un caracter compost que no resulta fàcil de localitzar als teclats, ni digitals ni analògics. La ela geminada és una peculiaritat força coneguda del català. No és ben bé un dígraf, sinó un grup de lletres modificat, però sovint la gent escriu malament el punt que separa les dues eles: o hi clava un punt baix, o hi inse-reix un guionet o, segons el dispositiu que faci anar per escriure, troba que l'única opció tipogràfica és un punt gruixut, d'aquells que es fan servir per en-capçalar els ítems d'una llista i que, posat entre dues eles, sembla una pilota bobath. El punt volat és, doncs, un maldecap ortotipogràfic per a molts usuaris quan escriuen en català i seria bo que algun dia la ela geminada fos un sol ca-ràcter a totes les fonts tipogràfiques.

Els organitzadors demanen que la gent comparteixi avui a les xarxes poemes, fotografies, articles o anècdotes relacionades amb el punt volat i que els eti-queti #diadelpuntvolat. Vet aquí la meva aportació. L'any 2013, en una confe-rència al Born sobre el català del segle XVIII, vaig llançar un repte: vaig donar un minut al públic per dir dues paraules documentades amb doble punt volat. Qui les trobés tindria els dos volumets de Quevedo que duia, dedicats a l'Aca-dèmia dels Desconfiats i editats per Jayme Surià i Joseph Llopis a la plaça de l'Àngel de Barcelona els anys 1701 i 1702. Afortunadament, ningú no va localit-zar dos mots amb doble ela geminada en un minut, tot i les recerques frenè-tiques amb el mòbil. Jo n'havia localitzat dos molt baleàrics a l'Alcover Moll: *al·lotel·lo* (diminutiu de nen balear, *al·lot*) i *col·legiel·lo* (diminutiu també balear de *col·legi*, com *col·legiet* o *col·legietxo*). Però després n'han aparegut tres més. Dos, amb l'ajut d'un guionet: *tal·là-tal·lera* (si fa no fa) i *tol·le-tol·le* (sense dilació o avalot). I un terme científic que només figu-ra al GDLC: *al·lopol·len*: "Pol·len d'una flor transportat sobre el pistil d'una altra flor". Decididament, els catalans tenim un punt volat.



Un altre [Dia del Punt Volat](#) (*La Vanguardia*, 23/01/2018)

## 8 Bagatel·la

**August Bover**

*Cloc!*, amb dibuixos de Pere Capellà (Tarragona: Arola, 2011), pàg. 81

<http://rodamots.cat/escreix/august-bover-bagatella/>

Una damisel·la  
del País de Gal·les,  
sota d'una ombrel·la,  
seia, al Paral·lel.

Per estar tranquil·la  
a l'ombra del pal·li  
prenia una til·la  
amb un pobre il·lús,

sentint una puel·la  
que cantà, amb fal·lera,  
una pastorel·la  
amb veu excel·lent.

I ell, com a postil·la,  
fa: —*Tal·là-tal·lera...*,  
i se'n refocil·la,  
el taral·lirot!

Vegeu (i escolteu) també "[Fal·lera geminada](#)", del disc *Podria semblar il·lògic*, dels Sulfitos

## 9 És la ela geminada, Brother

**Anna Torcal**

*Núvol*, 28/12/2012

<https://www.nuvol.com/noticies/es-la-ela-geminada-brother/>

Arran de llegir recentment en aquestes mateixes pàgines l'il·lustratiu i excel·lent article de l'Hèctor Serra sobre la nostra ela geminada, em van venir al cap un seguit de records que no he pogut resistir-me a compartir amb qui li interessi. Abans, però, de posar-me autobiogràfica, que diria la Susanita d'en Quino, he

de precisar que, malgrat estar escrivint ara en català central, fet i fet la meua llengua de treball, vaig néixer i vaig viure fins gairebé els trenta a la vora de l'Ebre. I això, en el meu cas, no significa Tortosa, ni Riba-roja, sinó Saragossa capital...

Un dia de la dècada dels vuitanta, els meus pares (ell, sorià, ella, de la comarca de Daroca; tots dos castellanoparlants i gràcies) em van regalar una màquina d'escriure elèctrica, marca Brother, que em va semblar l'hòstia. S'havia acabat allò de deixar-me els ditets a les dures tecles de la vella Olivetti Lettera 10. Però aquella màquina tan moderna tenia un parell de coses que de bell antuvi em van descol·locar: a més d'una tecla verda que servia per activar un segon caràcter que hi havia en algunes tecles, hi havia, al costat de la "P", un símbol que em va deixar ben parada: "L·". També la "Ç" tenia dret a una tecla pròpia, però els anys que portava estudiant francès a l'escola me l'havien feta, aquesta sí, familiar.

Durant un temps em vaig preguntar què dimonis seria allò de "L·" i em vaig arribar a plantejar, sense gaire convenciment, si seria un símbol matemàtic, d'unes matemàtiques tan avançades que encara no me les havien ensenyat. Però si tenia un ús tan minoritari, per què "malbaratar" espai al teclat?

- La màquina de l'Anna Torcal  
Foto de Miguel Torcal



Confesso amb un xic de vergonya que només hi vaig treure l'aigua clara ja a la universitat quan, camí de la ciutat de França on vaig passar el meu any Erasmus, vaig fer transbordament a Barcelona i al plànol del metro vaig veure el nom de l'estació del "Paral·lel". Davant d'aquella il·luminació, vaig pensar, òbviament en castellà: "Òndia, de manera que els catalans escriuen «l·l» allà on els francesos i els italians escriuen «ll», per marcar que una «l» es pronuncia doble". Aquell raonament, llavors, què voleu que us digui, em va semblar d'una alta volada filològica...

Uns anys més tard, un valencià em va convèncer d'instal·lar-me a València, hi vaig aprendre català (en un principi, gràcies a TV3 i als repetidors d'ACPV que

ho van fer possible fins fa dos anys), aquesta llengua va esdevenir la meua quotidiana i cada cop que recordava les cabòries amb aquell símbol misteriós, em venien ganes d'amagar-me sota una rajola... Per això, quan el 2010 l'editorial La Magrana va convocar un concurs perquè els lectors enviessin la seva versió del relat que Joan-Lluís Lluís havia escrit de 123 formes al seu *Xocolata desfeta*, vaig pensar que era l'ocasió adient per passar comptes amb mi mateixa. Aquell text farcit d'eles geminades va resultar guanyador i els interessats el poden llegir [aquí](#); això sí, després de llegir [el relat original](#) d'en Lluís, tot i estar segura de no sortir ben parada amb la comparació. Qui havia de dir, mirant aquella màquina d'escriure acabada de treure de la caixa, que a la fi del camí hi havia una nova llengua, un lot de llibres i una succulenta xocolata en tan bona companyia.

A RodaMots: [cinc mots trets de Xocolata desfeta](#), de Joan-Lluís Lluís; [cinc mots amb ela geminada](#). Al blog de Jordi Comasòlivas, [La ela geminada, una qüestió pendent](#) (15/02/2013). A *Presència*, el reportatge [El caràcter oblidat](#), d'Irene Casellas (06/04/2007).

## 10 Ual·la!

### Magí Camps

*La Vanguardia*, 04/09/2017

<http://www.lavanguardia.com/vida/20170904/431041858193/ualla.html>

Ual·la!, va cridar la nena quan va veure el regal que li havien portat els tiets de l'altra punta del món. Cada any viatgen a un país exòtic, els tiets, i la neboda els espera amb candelletes. No a ells, sinó el regal que li porten, objectes mai vistos a casa nostra i que ella du a l'escola i en presumeix amb els amics. Abans cridava *alça*, o *visca*, o *bravo*. Però des de fa un temps tot són *ual·les*. És l'expressió de moda: una onomatopeia que no necessita ser explicada i que reflecteix la sorpresa positiva amb claredat meridiana: tot rau en la sonoritat. Però encara no surt als diccionaris.

No fa gaire, Enric Gomà, que es defineix com a escriptor i lector de diccionaris, es va trobar un tuit on l'exclamació estava escrita sense ela geminada (*uala*) i en va fer una reclamació immediata a la piuladora en aquests termes: "Ual·la! (L'única ela geminada que fan els nens i vostè se la deixa pel camí)". Així doncs, tot i els mals averanys, a la ela geminada no li podem cantar les absoltes. Si més no per escriure aquesta nova expressió, encara l'hem de menester.

Això d'una lletra geminada, que sembla tan exòtic, és present en totes les llengües que ens envolten i no només afecta la *ela*. Quan diem *ennegrir*, per exemple, fem servir una *ena* geminada (paraula que deriva del verb *geminar* i que significa duplicar, com passa amb els bessons univitel·lins). En italià també en tenen, d'*ela* geminada, però l'escriuen sense el punt volat (ll), mentre que per al so de la nostra doble *ela* fan servir la combinació *gli*. En una mateixa paraula tenim tots dos casos: *tagliatella*, paraula que si l'escrivíssim en català tal com es pronuncia en italià (i no com la diuen molts catalanoparlants i fins i tot en els anuncis), ho faríem així: *tallatel·la*. La *i* de *gli* és com la de la caixa, no s'hauria de pronunciar, ni tan sols en els anuncis.

Pompeu Fabra es va empescar la grafia amb el punt volat per representar aquest so, un so que cal reconèixer que sí, que està en recessió, però que encara ha de donar molta guerra. De tant en tant, alguna veu qualificada es fa ressò de la veu popular que diu que les *eles* geminades ja no tenen sentit perquè els parlants no les fem, i que amb una sola *ela* ja faríem. És un argument que algun dia acabarà sent del tot vàlid, però ara mateix l'ortografia normativa no pot córrer més que els parlants.

És a dir, potser sí que una bona colla de persones ja no fan les *eles* geminades de *goril·la* o de *paral·lel* o de *tranquil·litat*, però no hi fa res que l'ortografia encara les mantingui: encara hi ha parlants que les fan i també poden aparèixer noves paraules que, per una qüestió d'expressivitat o pel que sigui, demanin la presència d'una elegant, eufònica i ben posada *ela* geminada. I llavors cridarem: Ual·la!

Vegeu també, del mateix autor, [La grafia més volada](#) (26/12/2012).